OILA MUHITINING O‘QUVCHI PSIXOLOGIYASIGA TA’SIRI

Mualliflar:

Asadova Mexrangiz Ilxomovna – Buxoro shahar 17-maktab psixologi

Turayeva Iroda Baxtiyarovna – Buxoro shahar 18-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oila muhitining o‘quvchi shaxsi shakllanishi va uning psixologik rivojlanishiga ko‘rsatadigan ta’siri atroflicha tahlil qilingan. Oila har bir bola uchun ilk ijtimoiy muhit bo‘lib, undagi emotsional iqlim o‘quvchining maktabdagi muvaffaqiyatlarini belgilab beradi. Tadqiqotda ota-onalarning tarbiya uslublari — demokratik, avtoritar, liberal va niglistik yondashuvlarning o‘quvchi o‘z-o‘zini baholashiga ta’siri ko‘rib chiqilgan. Oiladagi nizoli vaziyatlar va ularning o‘quvchi xulq-atvorida namoyon bo‘ladigan psixologik oqibatlari ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, bolaning intellektual salohiyati va ijtimoiy moslashuvida ota-ona bilan bo‘lgan emotsional bog‘liqlikning ahamiyati yoritilgan. Maqolada maktab psixologining oila bilan hamkorlik qilish modellari va profilaktik ishlarining mazmuni bayon etilgan. O‘quvchilarning psixik salomatligini muhofaza qilishda oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Xulosa qismida sog‘lom oilaviy muhit barkamol avlod tarbiyasining poydevori ekanligi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: oila muhiti, o‘quvchi psixologiyasi, tarbiya uslublari, emotsional intellekt, shaxs shakllanishi, ota-ona munosabati, maktab psixologi, ijtimoiy moslashuv, deviant xulq-atvor, psixologik salomatlik.

Asosiy qism

1. Kirish: Oila — shaxs shakllanishining birlamchi omili

Bola tug‘ilgan kundan boshlab ma’lum bir ijtimoiy muhitga tushadi va bu muhitning markazida oila turadi. Psixologiyada "oila — bu shaxsning laboratoriyasi" degan tushuncha bejizga ishlatilmaydi. O‘quvchi maktab ostonasiga qadam qo‘yganida, u o‘zi bilan birga oilasida shakllangan dunyoqarashni, muloqot

madaniyatini va hissiy reaksiyalar modelini olib keladi. Oila muhiti faqatgina moddiy ta’minot yoki uy-joy sharoiti emas, balki undagi ma’naviy-ruhiy iqlim, ota-onalar o‘rtasidagi munosabatlar va farzandga bo‘lgan munosabatlar majmuidir. O‘quvchining psixik dunyosi oiladagi har bir detalni — ovoz ohangidan tortib, ota-onaning bir-biriga bo‘lgan nigohigacha "nusxa" oladi.

2. Tarbiya uslublarining o‘quvchi xarakteriga ta’siri

Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, oiladagi tarbiya uslubi o‘quvchining maktabdagi xulq-atvori va o‘zlashtirishiga bevosita ta’sir qiladi. Biz amaliyotimizda asosan to‘rtta asosiy uslubni kuzatamiz:

Demokratik uslub: Bu muhitda bolaning fikri hurmat qilinadi, lekin intizom saqlanadi. Bunday oilalarda o‘sadigan o‘quvchilar mustaqil, o‘ziga ishongan va ijtimoiy faol bo‘ladi. Ular maktabda tengdoshlari bilan tez til topishadi va muvaffaqiyatsizlikka uchraganda tushkunlikka tushmaydilar.

Avtoritar uslub: Ota-onaning qat’iy nazorati va bolaning xohishlarini inobatga olmaslik. Bunday muhitda voyaga yetayotgan o‘quvchilar yoki o‘ta tortinchoq, irodasiz, yoki aksincha, ochiqdan-ochiq agressiv xarakterga ega bo‘lishadi. Ularda "ichki qarshilik" shakllanadi, bu esa maktabda dars qoldirish yoki qoidalarni buzish shaklida namoyon bo‘lishi mumkin.

Liberal (erkin) uslub: Bolaga haddan tashqari erkinlik beriladi, hech qanday taqiqlar yo‘q. Natijada o‘quvchi maktabdagi tartib-qoidalarni qabul qila olmaydi, unda mas’uliyat hissi past bo‘ladi.

Niglistik (loqayd) uslub: Ota-ona bola hayoti bilan deyarli qiziqmaydi. Bu eng xavfli uslub bo‘lib, o‘quvchida "yolg‘izlik hissi"ni uyg‘otadi va u o‘ziga e’tiborni jalb qilish uchun turli xil deviant (antisotsial) xatti-harakatlarga qo‘l uradi.

3. Oilaviy nizolar va o‘quvchi psixikasidagi travmalar

Oiladagi doimiy janjallar, ota-onaning bir-birini tushunmasligi o‘quvchi uchun surunkali stress manbai hisoblanadi. Psixologik nuqtai nazardan, bola ota-onasini o‘zining himoyachisi deb biladi. Agar "himoyachilar" o‘zaro urishsa,

bolaning xavfsizlik tuyg‘usi yo‘qoladi. Bu esa quyidagi psixologik muammolarga olib keladi:

Kognitiv funksiyalarning pasayishi: Diqqatning tarqoqligi, xotiraning pasayishi. Bola darsda o‘tirib, uyidagi janjallarni o‘ylaydi.

Emotsional beqarorlik: Tez yig‘lash, qo‘rquvlar (fobiyalar), tungi qo‘rqinchlar.

Somatik belgilar: Stress natijasida bosh og‘rig‘i, oshqozon-ichak muammolari kelib chiqishi mumkin.

Ayniqsa, ota-onasi ajrashish arafasida bo‘lgan yoki notinch oila farzandlarida "aybdorlik hissi" kuchli bo‘ladi. Ular "uyimizdagi janjallarga men sababchiman" deb o‘ylashadi, bu esa o‘sib kelayotgan shaxsning o‘zini-o‘zi qadrlash darajasini tushirib yuboradi.

4. Ota-onaning psixologik savodxonligi — muvaffaqiyat garovi

Zamonaviy o‘quvchi psixologiyasida "ota-ona bilan muloqot yetishmasligi" muammosi birinchi o‘ringa chiqmoqda. Bugungi kunda ota-onalar farzandining faqat moddiy ehtiyojlarini (kiyim, ovqat, gadjetlar) qondirishni asosiy vazifa deb bilishadi. Biroq, o‘quvchi uchun eng muhimi — uning hissiyotlari bilan qiziqishdir. "Bugun maktabda nima bo‘ldi?" emas, "Bugun o‘zingni qanday his qilding?" degan savol bola psixikasi uchun muhimroq.

Raqamli texnologiyalar asrida "virtual yetimlik" tushunchasi paydo bo‘ldi. Ota-ona ham, bola ham bir uyda, lekin har biri o‘z telefoniga termulgan. Bunday muhitda o‘sgan o‘quvchida emotsional intellekt past bo‘ladi, u boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunmaydi va o‘z tuyg‘ularini ham ifoda eta olmaydi.

5. Maktab psixologining oila bilan hamkorlik yo‘nalishlari

Buxoro shahar maktablari misolida olib borilayotgan ishlar shuni ko‘rsatadiki, psixolog faqat o‘quvchi bilan ishlashi yetarli emas. Tizimli o‘zgarish uchun oila bilan ishlash shart. Bizning faoliyatimizda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

"Oila darslari" va treninglar: Ota-onalarga farzand yosh xususiyatlarini tushuntirish.

Diagnostika: "Mening oilam" proyektiv testlari orqali bolaning oiladagi o‘rnini aniqlash.

Individual maslahatlar: Notinch yoki inqirozli oilalar bilan alohida ishlash.

O‘quvchi psixologiyasini tuzatish uchun avval oiladagi muhitni sog‘lomlashtirish zarur. Agar uyda bola bosim ostida bo‘lsa, maktab psixologining seanslari vaqtinchalik samara beradi, xolos.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oila muhiti o‘quvchi psixologiyasining genetik poydevori kabi mustahkamdir. Bolaning maktabdagi o‘zlashtirishi, intizomi va jamiyatdagi o‘rni bevosita u o‘sgan xonadondagi ma’naviy muhitga bog‘liq. Demokratik munosabatlar, o‘zaro ishonch va emotsional yaqinlik mavjud bo‘lgan oilalarda o‘quvchi nafaqat bilimli, balki psixik jihatdan barqaror shaxs bo‘lib yetishadi. Aksincha, loqaydlik va zo‘ravonlik muhiti bolaning ichki dunyosini vayron qiladi. Maktab psixologlari, pedagoglar va ota-onalar o‘rtasidagi uch tomonlama mustahkam zanjir yaratilishi o‘quvchining psixik salomatligini saqlashning yagona yo‘lidir. Zero, oilasi tinch va baxtli bo‘lgan bola hayotda o‘z yo‘lini oson topadi va jamiyat uchun foydali insonga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston", 2021.
2. G‘oziyev E.G‘. "Psixologiya (yosh davrlari psixologiyasi)". – Toshkent: "O‘qituvchi", 2010.
3. Shoumarov G‘.B. "Oila psixologiyasi". – Toshkent: "Sharq", 2010.
4. Vygotskiy L.S. "Pedagogicheskaya psixologiya". – Moskva: "Pedagogika-Press", 1996.
5. Satir V. "Kak stroit sebya i svoyu semyu". – Moskva: "Eksmo-Press", 2011.

6. Erikson E. "Childhood and Society". – New York: Norton, 1950.

7. Yusupova P. "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi". – Toshkent: "O‘qituvchi", 1993.

8. Xaydarov F.I., Xalilova N.I. "Umumiy psixologiya". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2010.